

مطالعات جغرافیایی انسانی نواحی ساحلی

سال اول، شماره اول، زمستان ۱۳۹۶
شماره پیاپی ۱

ارزیابی فرهنگ محیط زیستی جامعه در مقاصد گردشگری ساحلی روستایی استان گیلان

دکتر یاسر رمضان نژاد^{۱*}
دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری^۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۱۵

تاریخ دریافت: ۹۶/۴/۲۱

چکیده

محیط زیست اساسی ترین سرمایه ها و منابع گردشگری تلقی می شود. در میان مجموعه فعالیت های بشری که اثرات مهمی بر محیط زیست گذارده اند بدون شک گردشگری را می توان در زمره مهم ترین ها قلمداد کرد. مسائل محیط زیستی عمیقاً دارای مفهوم اجتماعی اند و در کل مسائل محیط زیستی ریشه فرهنگی دارند. بخش عمده ای از معضلات محیط زیستی موجود، ریشه در ضعف فرهنگی در زمینه ارتباط انسان و طبیعت دارد و در واقع نوعی مشکل فرهنگی محسوب می شود. هدف پژوهش، ارزیابی فرهنگ محیط زیستی جامعه در استان گیلان می باشد. فرهنگ محیط زیستی در این پژوهش در قالب نگرش و رفتار محیط زیستی مورد توجه قرار گرفت. این پژوهش در مقاصد گردشگری ساحلی روستایی استان گیلان انجام شده، به همین دلیل علاوه بر گردشگران ساحلی، روستائیان و همچنین کارشناسان سازمان های متولی این مقاصد مورد مطالعه قرار گرفتند. از آزمون t تک نمونه ای و تحلیل واریانس برای تحلیل داده ها استفاده گردید. همسو با نتایج پژوهش های پیشین، نتایج این پژوهش نیز حاکی از سطح فرهنگ محیط زیستی پایین در جامعه است که شواهد آن وجود زباله در رودخانه ها، سواحل، جنگل و حاشیه جاده های استان گیلان می باشد که آلودگی و تخریب محیط زیست را به دنبال دارد.

واژگان کلیدی: گردشگری ساحلی، نگرش، رفتار، فرهنگ محیط زیستی، استان گیلان

* yaser_ram@yahoo.com

۱. دکتری گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تربیت مدرس
۲. استاد گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

طبیعت بزرگ‌ترین دایره بسته زندگی است. همه اجزای طبیعت با یکدیگر رابطه مستقیم دارند، انسان هم جزئی از این اجزاء است، اما تنها جزئی است که نظام سازگار شده طبیعت را بهم ریخته است (پتریانوف، ۱۳۶۴: ۵۳). امروزه انکار وجود وضعیت بحرانی برای محیط‌زیست ممکن نیست. حتی کسانی که از عمق خطرناک بودن این وضعیت آگاه نیستند، قبول دارند که هوای پاک و سالم کمیاب شده، جو زمین حتی نسبت به یک دهه قبل تا در حد زیادی گرم‌تر شده، حیوانات کمتری در محیط‌زیست اطراف به چشم می‌خورند (بهرام‌پور، ۱۳۹۰: ۹). آسیب‌های محیط‌زیستی همانند سرطان در اجزای سیاره ما در حال ریشه دواندن است. وضع کره زمین در حال حاضر به مثابه انسانی است که گلپوش زیر فشار طاقت‌فرسا و نفس‌گیر قرار گرفته و در حال خفگی است (اصغری لقمجانی، ۱۳۷۸: ۲۵-۲۲).

در قرن حاضر، رفتارهای محیط‌زیستی انسان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل بر محیط‌زیست، مورد توجه بسیاری از جامعه‌شناسان محیط‌زیستی قرار گرفته است (صالحی و امام قلی، ۱۳۹۱: ۱۲۵). بشریت در لحظه حساسی از تاریخ قرار دارد. اکوسیستم‌هایی که حیات ما به آن‌ها متکی است، پیوسته رو به زوال است (دستور کار ۲۱، ۱۳۷۷: ۳). امروزه حفاظت از محیط‌زیست و اطمینان از همه‌جانبه بودن توسعه آن، جدی‌ترین چالش پیشروی جامعه جهانی است (ولایی، ۱۳۸۴: ۳۴). در میان مجموعه فعالیت‌های بشری که اثرات مهمی بر محیط‌زیست گذارده‌اند بدون شک گردشگری را می‌توان در زمره مهم‌ترین‌ها قلمداد کرد (نصیری، ۱۳۷۹: ۴۱۱). محیط‌زیست اساسی‌ترین سرمایه‌ها و منابع گردشگری تلقی می‌شود و در سال‌های اخیر اهمیت و ضرورت توجه به مفاهیم محیط‌زیستی گردشگری به حدی بوده، که سازمان ملل متحد سال ۲۰۰۲ را سال بین‌المللی اکوتوریسم نامیده است (حیدری، ۱۳۸۷: ۱۰۴). اثرات منفی محیط‌زیستی گردشگری تاکنون صدمات فراوانی بر منابع طبیعی در سراسر جهان وارد کرده است (نصیری، ۱۳۷۹: ۴۱۱). اثرات منفی بر روی محیط‌زیست ساحلی ناشی از فشار زیاد بر منابع محدود محلی، افزایش و یا تعرض ناخواسته بر مناطق طبیعی و تضاد جدی بین گردشگری و سایر بخش‌هاست (گارود و ویلسون^۱، ۲۰۰۳؛ دابسون^۲، ۲۰۰۳؛ اطلس اقیانوس‌های سازمان ملل^۳، ۲۰۰۴). کیفیت منابع آب از طریق آلودگی، استفاده بیش از حد و رفتارهای بی‌مسئولانه انسان در حال تنزل می‌باشد. اغلب زیرساخت‌های فاضلاب محلی ظرفیت تحمل گردشگران زیاد به‌ویژه در فصل اوج را

-
1. Garrod and Wilson
  2. Dobson
  3. UN Atlas of Oceans

ندارد، و از سوی دیگر به طور مستقیم با افزایش تولید مقدار زباله و دیگر آلاینده‌ها تحت تأثیر قرار می‌گیرد (بورک و همکاران ۱، ۲۰۰۱؛ اطلس اقیانوس‌های سازمان ملل، ۲۰۰۴).

انسان به عنوان عامل اصلی اثرگذار این بحران به شمار می‌رود. از همین رو اصلاح روند بحران محیط‌زیست در گرو اصلاح آموزه‌های انسان و تغییر در نگرش، دانش و حساسیت انسان‌ها نسبت به سرنوشت و محیط پیرامون خود می‌باشد (شبیری و عبداللهی، ۱۳۸۸). حفظ محیط‌زیست با مسائل زیادی ارتباط دارد که بزرگ‌ترین و مهم‌ترین آن مساله فرهنگ اجتماعی است. در مسئله محیط‌زیست رفتارهای نابهنجار در ارتباط با محیط‌زیست به علت ناآشنایی با فرهنگ محیط‌زیستی و عدم درک درست از اوضاع محیط‌زیستی حاکم بر جامعه و وضعیت اعتقادات فرهنگی مردم می‌باشد (ادهمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۹). دستیابی به تغییرات رفتاری در ابعاد مرتبط با محیط‌زیست، در ابتدا نیازمند ایجاد تغییر در نگرش افراد نسبت به آن است، چرا که فعالیت‌های علمی نشان داده است، افرادی که نگرش محیط‌زیستی مطلوب‌تری دارند، احتمالاً رفتارهای بهتری که همسو با حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی است، از خود نشان می‌دهند (هالپنی ۲، ۲۰۱۰).

تمامی باورها و رفتار گردشگران نسبت به محیط‌زیست بر گرفته از فرهنگ جامعه‌ای است که گردشگر در آن زندگی می‌کند. با گذر زمان فرهنگ جامعه در همه ابعاد به ویژه در ارتباط محیط‌زیست دچار ضعف شدید شده است. ضعف فرهنگ محیط‌زیستی در استان گیلان به دلیل برخورداری از طبیعت حساس و شکننده و همچنین حجم انبوه گردشگر بیشتر نمود پیدا کرده است. سرانه تولید زباله هر شهروند بین ۷۵۰ تا ۸۰۰ گرم در یک روز است و به طور میانگین روزانه ۲ هزار تن زباله توسط شهروندان گیلانی تولید می‌شود، این در شرایطی است که مراکز بازیافتی که بتواند جوابگوی حجم زباله تولیدی باشد وجود ندارد و به لحاظ محیطی گیلان با محدودیت مکان مناسب برای دفن زباله مواجه است و زباله‌های شهری توسط شهرداری‌ها در سواحل و جنگل‌ها تخلیه می‌شوند. گیلان هر سال پذیرای میلیون‌ها گردشگر است و با توجه به این که در سفر مصرف افراد چند برابر حالت عادی است؛ لذا سرانه تولید زباله گردشگران بسیار بیشتر از سرانه حالت عادی می‌باشد، اگر تنها درصد کمی از این افراد بخواهند زباله‌های خود را در محیط‌ها کنند اثرات جبران‌ناپذیری به محیط‌زیست استان وارد خواهد شد که شواهد آن، انباشت زباله در حاشیه جاده‌ها، رودخانه‌ها، سواحل و جنگل‌هاست. اگر این رفتارها از سوی گردشگران ادامه یابد و اقدامی از سوی متولیان و جوامع محلی در راستای حفاظت، پاک‌سازی و بازیافت زباله‌ها صورت نگیرد در آینده‌ای نه چندان دور گیلان به زباله‌دان تبدیل خواهد شد. با توجه به آنچه آمد، این پژوهش، به

-
1. Burke et al
  2. Halpenny

دنبال ارزیابی فرهنگ محیط‌زیستی ذی‌نفعان گردشگری ساحلی (گردشگران، روستائیان و کارشناسان سازمانی) است.

مبانی نظری

گردشگری را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های انسان معاصر دانست که همراه با به‌وجود آمدن تغییراتی شگرف در سیمای زمین، اوضاع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و روش زندگی انسان‌ها را دگرگون می‌سازد (شارپلی^۱، ۲۰۰۸: ۶۷). یکی از اشکال مختلف گردشگری که با تقاضای روزافزونی در دهه‌های اخیر مواجه می‌باشد؛ گردشگری ساحلی است.

گردشگری ساحلی بر پایه ترکیب منابع منحصربه‌فرد به واسطه زمین و دریا، امکانات رفاهی از قبیل آب، سواحل، منظره زیبا و زیرساخت‌های خوب قرار دارد. فعالیت‌های تفریحی در ساحلی هم در حجم و هم در تعداد در طول دهه گذشته افزایش داشته است (برنامه عمران سازمان ملل^۲، ۲۰۰۹: ۱۰). گردشگری بین‌المللی و داخلی به‌عنوان یک فعالیت رو به رشد شناخته شده و بیشتر در ساحل متمرکز شده است. بسیاری، گردشگری به‌ویژه در ساحل را برای پاسخگویی به تقاضای نیمکره شمالی برای مقاصد گرمسیری نزدیک به ساحل پذیرفته‌اند. به‌عنوان مثال، گردشگری در منطقه دریای سرخ در نتیجه جستجوی گردشگران اروپایی برای مقصد جای‌گزین برای مدیترانه به سرعت گسترش یافت (کی و آلد^۳، ۲۰۰۵: ۳۰). همراه با این رشد زیاد، گردشگری همچنین مسئولیت بیشتری نسبت به اثرات گسترده‌اش بر اقتصاد، محیط‌زیست، جوامع و مکان‌های فرهنگی خواهد داشت (نیوسام^۴، ۲۰۰۱: ۲۴).

یکی از نیازهای اساسی توسعه گردشگری بهره‌برداری زمین است. از مناطق ساحلی بیش از حد استفاده می‌شود. چنین بهره‌برداری‌هایی بسیاری از مناطق را دستخوش تغییر چشمگیر کرده و منجر به از بین رفتن زیست‌بوم شده‌اند. از بین رفتن زیست‌بوم به طور مستقیم گونه‌های نادر و در خطر انقراض را تحت تأثیر قرار می‌دهد که منجر به از بین رفتن تنوع‌زیستی می‌شود (صندوق جهانی طبیعت^۵، ۲۰۰۰). اگر چه اطلاعات دقیقی در مورد چگونگی انقراض بسیاری از گونه‌ها در سه دهه گذشته وجود ندارد، حدود ۲۴ درصد (۱۱۳۰) از پستانداران و ۱۲ درصد (۱۱۸۳) از گونه‌های پرنده در حال حاضر به‌عنوان گونه‌های جهانی مورد تهدید مطرح شده‌اند. گردشگری بزرگ‌ترین و یا تنها علت تخریب تنوع‌زیستی نیست، اما می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین‌ها در نظر

1. Sharplay
2. UNEP
3. Kay and Alder
4. Newsome
5. WWF

گرفته شود. به ویژه، اگر گردشگری در کشورهایی توسعه یابد که به عنوان کانون تنوع زیستی شناخته می شوند؛ جایی که در آن تنوع زیستی غنی، جاذبه عمده گردشگری است. تعداد زیادی از مردم از چنین مکان هایی بازدید می کنند و ایجاد زیرساخت های جدید مناسب برای تعداد زیادی از بازدیدکنندگان می تواند محیط زیست طبیعی را تحت تأثیر قرار دهد (حفاظت بین المللی^۱، ۲۰۰۳).

اثرات محیط زیستی گردشگری عمدتاً به این دلیل است که این فعالیت ها در محیط هایی که حساس و شکننده هستند مانند جزایر کوچک، سواحل، نواحی کوهستانی، نواحی مرتفع، کنار سایت های تاریخی و باستانی توسعه یافته اند (تقی زاده انصاری، ۱۳۸۳، ۲۳). ارتباط گردشگری با محیط زیست پیچیده است و شامل فعالیت های بسیاری است که می تواند اثرات محیط زیستی نامطلوب داشته باشد. بسیاری از این اثرات با ساخت و ساز و زیرساخت هایی مانند جاده ها، فرودگاه ها، امکانات گردشگری شامل: هتل ها، رستوران ها، مغازه ها مرتبط هستند. اثرات منفی توسعه گردشگری به تدریج می تواند منابع محیط زیستی که به آن وابستگی دارد، را از بین ببرد (لوردکیپانیدز^۲، ۲۰۰۹: ۹). باید اذعان کرد که امروزه این فعالیت که نوعاً بدون قانون مندی است و به گونه لجام گسیخته جریان دارد، عامل مهم تخریب چشم اندازهای طبیعی، دامنه کوه ها، سواحل رودها و دریاها، جنگل ها می باشد. و بدین سان، منظره های دلفریب طبیعی را ویران می سازد و در زمینه آلودگی محیط زیست را فراهم می کنند (کرایگ-اسمیث^۳، ۲۰۰۵: ۷). برخی از اثرات منفی گردشگری بر محیط زیست در عرصه های گردشگری به شرح زیر می باشد:

استفاده مرتبط با گردشگری و رفت و آمد گردشگران باعث کاهش سطح افق آلی خاک و فشردگی مواد معدنی خاک می گردد و این فشردگی باعث کاهش ماکروپروزیته خاک و کاهش نفوذپذیری آب و در نتیجه کاهش تهویه و حرکت آب در خاک می گردد. میزان این تغییرات به ویژه فرسایش خاک در مناطق شیب دار چشم گیرتر می باشد. رفت و آمد گردشگران در مراحل بهره برداری باعث شکستگی و ضرب دیدگی پوشش گیاهی و در نتیجه کاهش ظرفیت زادآوری و مقاومت گیاهان می شود و به این ترتیب باعث از بین رفتن پوشش گیاهی می گردد (شاکری، ۱۳۸۳: ۱۲۸-۱۲۷). آلودگی آب ها نتیجه ریختن زباله در آب های جاری و استفاده نادرست گردشگران از منابع آبی و همچنین ریختن فضولات در آب ها می باشد که نمونه بارز آن استفاده نامطلوب از سواحل دریای خزر در ایران است (قادری، ۱۳۸۳: ۶۴). پیامدهای فعالیت های گردشگری در منطقه باعث کاهش تنوع گونه ای، تغییر در ترکیب و ساختار جوامع حیات وحش می گردد (شاکری، ۱۳۸۳: ۱۳۳).

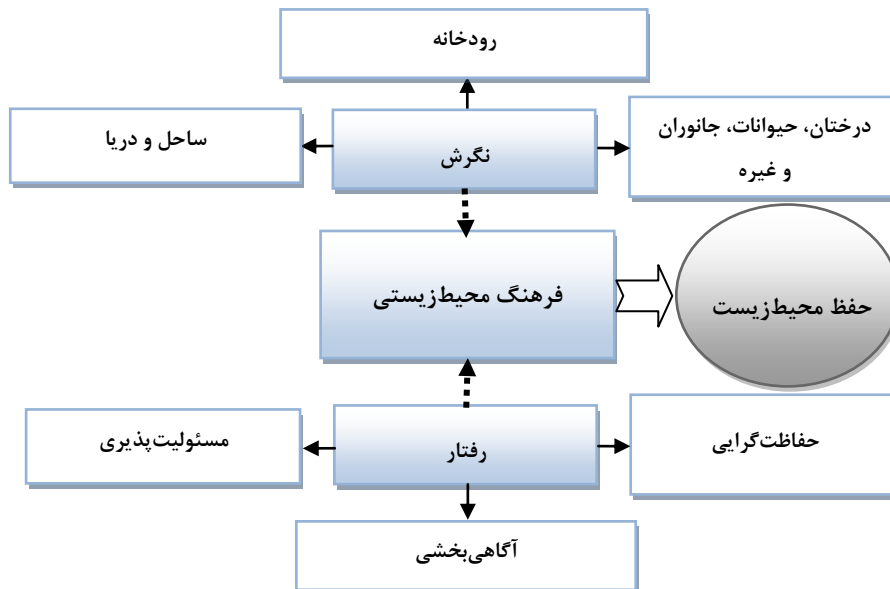
1. CI
2. Lordkipanidze
3. Craig-Smith

از بدو ظهور انقلاب صنعتی، برای اولین بار تعداد زیادی از مردم، محدودیت ما را در کنترل طبیعت می‌پذیرند. افزایش میزان تغییرات تکنولوژیکی از میزان تغییرات اجتماعی و فرهنگی به حدی است که بسیاری را با «شوک فرهنگی» مواجه نموده است. در نتیجه انسان‌ها دوباره در می‌یابند که ما جزئی از طبیعت و نه جدا از طبیعت هستیم و برای حفظ وجود خود نیاز به حفظ طبیعت داریم (میلر، ۱۳۸۲: ۴۹). توسعه گردشگری بدون مدیریت ملاحظات فرهنگی می‌تواند به تغییرات و آثار منفی در مقاصد گردشگری منجر گردد (حیدری، ۱۳۸۷: ۱۳۳-۱۳۴). فرهنگ عصاره زندگی اجتماعی است و در آن تمامی افکار اهداف، معیارها، ارزش‌ها و فعالیت‌های انسان و ضوابط فردی و اجتماعی منعکس می‌شود. بشر به اتکای این فرهنگ، جهان را تسخیر می‌کند و به جای آن‌که در مقابل تحریکات محیط طبیعی دستخوش تغییر شود، جهان را موافق حال خود تغییر می‌دهد (منصوری، ۱۳۷۴: ۱). فرهنگ جزئی از محیط اجتماعی می‌باشد که ساخته انسان است و به ساخت انسان کمک می‌کند و یا فرهنگ عبارت است از شیوه‌های تفکر، احساس و عمل در هر جامعه انسانی برای ساخت انسان. از آن هنگام که روابط تولید بر پایه اقتصاد تولید جمعی و شبانی و شکار بود تا عصر اقتصاد فنودالیسم و به دنبالش اقتصاد صنعتی، در هر یک از این ادوار فرهنگ جامعه بر اساس روابط اقتصادی به وجود آمده است (فرجاد، ۱۳۷۶: ۱۱۰-۱۰۹).

امروزه مسائل محیط‌زیستی عمیقاً دارای مفهوم اجتماعی‌اند و در کل مسائل محیط‌زیستی ریشه فرهنگی دارند و به منظور پذیرش بافت‌های فرهنگی یک جامعه بایستی به صورتی ساختاری با موضوع برخورد کرد (ادهمی و اکبرزاده، ۱۳۹۰: ۳۹). بخش عمده‌ای از معضلات محیط‌زیستی موجود، ریشه در فقدان آگاهی‌های لازم و ضعف فرهنگی در زمینه ارتباط انسان و طبیعت دارد و در واقع نوعی مشکل فرهنگی محسوب می‌شود، لذا نیازمند عزم ملی برای تقویت فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در سطح اقشار مختلف جوامع می‌باشد (شبییری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۵). فرهنگ عامل اصلی و به معنای موتور توسعه و حفاظت از محیط‌زیست است. بهبود محیط‌زیست زمانی حاصل خواهد شد که محیط طبیعی و فرهنگی بهم مرتبط شوند. لازمه تحقق چنین هدفی، وجود اخلاق محیط‌زیستی در تمامی اقشار یک جامعه می‌باشد (اژدری، ۱۳۸۲: ۲۸-۲۷). فرهنگ پتانسیل زیادی برای تأثیر بر محیط‌زیست دارد. بنابراین، بدیهی است که فرهنگ نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی به چگونگی نگاه ما، ارزش‌دهی و به دنبال آن مواجه شدن با معاملاتی دارد که بر محیط‌زیست تأثیر می‌گذارد. ما این نوع خاص از فرهنگ را که با چگونگی رفتار بشر با سیاره زمین مرتبط است، فرهنگ محیط‌زیستی می‌نامیم (شوماخر^۱، ۲۰۱۳: ۷-۶). تبلور فرهنگ محیط‌زیستی در جامعه این است که فرد فرد آحاد مردم جامعه در جمیع جهات محیط‌زیست را یک پدیده حیاتی و

1. Schumacher

با ارزش بدانند و هیچگاه به عوامل تشکیل دهنده آن که هوا، آب و زمین می باشد آسیبی نرسانند (پورنجف، ۱۳۸۶: ۱). در این چارچوب، مدل مفهومی پژوهش مطابق شکل (۱) ارائه گردید. در این پژوهش، فرهنگ محیط زیستی دربرگیرنده نگرش و رفتار جامعه در قبال محیط زیست می باشد؛ نگرش نسبت به عناصر طبیعت و رفتار جامعه در قبال محیط زیست می باشد.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش (مولفه های تشکیل دهنده فرهنگ محیط زیستی)

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

در این راستا، صالحی و همکاران (۱۳۹۴) در بررسی نگرش و رفتار مسئولان دانشجویان نسبت به محیط زیست (مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران) دریافتند؛ نگرش و رفتار محیط زیستی دانشجویان در سطح پایینی قرار دارد. علاوه بر این، نتایج نشان داد که بین نگرش و رفتار محیط زیستی رابطه مثبت وجود دارد.

همتی و شبیری (۱۳۹۴) به تحلیل مؤلفه های ارتقای فرهنگ محیط زیستی مطالعه موردی: شهروندان شهر شیراز پرداختند. یافته های پژوهش نشان داد که فرهنگ محیط زیستی با متغیرهای امکانات و خدمات ارائه شده، احساس کارآمدی و آموزش محیط زیستی رابطه ای مثبت و معنادار دارد و با متغیرهای دانش محیط زیستی و هنجار اجتماعی دارای رابطه ای غیرمعنادار است.

ادهمی و اکبرزاده (۱۳۹۰)، عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط زیست شهر تهران (مطالعه موردی مناطق ۵ و ۱۸ تهران) را بررسی کردند. نتایج حاصله نشان داد که متغیرهای احساس

مسئولیت، اخلاق اجتماعی، آموزش و ارزش‌های سنتی و دینی بر حفظ محیط‌زیست و رفتارهای محیط‌زیستی مؤثر هستند. در یک نتیجه کلی می‌توان گفت که فرهنگ عامل تعیین‌کننده رفتارهای افراد در یک جامعه است، و رفتارهای محیط‌زیستی تک تک افراد نشأت گرفته از این عامل مهم می‌باشد.

صادقی و فتحی (۱۳۸۸)، در پژوهشی با عنوان فرهنگ، توسعه پایدار و محیط‌زیست، دریافتند که حاصل هر تمدن و فرهنگ؛ یک نمونه جامع رفتاری است که هدایت‌کننده ایده‌آل‌ها و تمایلات افراد در هر جامعه است. استفاده بهینه از منابع انرژی، حلقه رابط فرهنگ، محیط‌زیست و اقتصاد است به طوری که اگر به دنبال بهینه‌سازی مصرف انرژی در جوامع انسانی برای پیشگیری از ایجاد آلودگی‌ها بیشتر محیط‌زیستی هستیم، ابتدا باید بستر فرهنگی لازم را ایجاد نماییم.

شاهنوشی و عبداللهی (۱۳۸۶)، به تحلیل فرهنگ محیط‌زیستی و برخی از عوامل مؤثر بر آن پرداختند. در این پژوهش فرهنگ محیط‌زیستی معادل سه مؤلفه آگاهی، نگرش و رفتار محیط‌زیستی در نظر گرفته شده است. یافته‌های آن‌ها گویای آن است که تقریباً ۲۰ درصد شهروندان آگاهی محیط‌زیستی پایین، ۷۰ درصد متوسط و ۱۰ درصد آگاهی محیط‌زیستی بالایی دارند.

رضوانی (۱۳۸۴)، در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه بین دانش محیط‌زیستی و نگرش‌ها با رفتارهای محافظت از محیط نشان داد که دانش کسب شده از موضوع‌های محیطی به افزایش رفتارهای محافظت از محیط منجر می‌شود. همچنین، بین نگرش انسان‌مدارانه و رفتارهای محافظت از محیط، ارتباط مثبت معنادار به دست آمد و بین نگرش انسان‌مدارانه با بی‌تفاوتی نسبت به محیط رابطه‌ای معنادار به دست نیامد. از طرف دیگر، نتایج بیانگر آن بود که بین نگرش محیط‌مدارانه با رفتارهای محافظت از محیط رابطه معنادار مثبت و با بی‌تفاوتی نسبت به محیط رابطه معنادار منفی وجود داشت.

هر یک از پژوهش‌های بالا از جنبه‌های خاصی فرهنگ محیط‌زیستی را بررسی نموده‌اند و فرهنگ بخش خاصی از جامعه را مورد مطالعه قرار داده‌اند. نکته حائز اهمیت در ارتباط با محیط‌زیست این امر می‌باشد که برای حفظ محیط‌زیست همه جامعه باید از فرهنگ بالایی برخوردار باشند و صرفاً فرهنگ بخش خاصی از جامعه نمی‌تواند ضامن حفظ محیط‌زیست باشد. لذا، این پژوهش با توجه به وجود سه ذی‌نفع عمده گردشگری ساحلی (دولت و بخش خصوصی به‌عنوان متولیان مدیریت مقصد گردشگری، جوامع محلی و گردشگران)، بر خلاف پژوهش‌های پیشین، نگاه جامع‌داشته و فرهنگ محیط‌زیستی همه ذی‌نفعان گردشگری را مورد مطالعه قرار داده است.

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی و تحلیلی است. فرهنگ محیط‌زیستی در این پژوهش در قالب نگرش و رفتار مورد توجه قرار گرفت.

نگرش به‌عنوان «حالتی از ذهن افراد نسبت به ارزش» تعریف می‌شود (آلپورت^۱، ۱۹۶۶: ۲۴). نگرش، عبارت است از سازماندهی بلندمدت فرآیندهای انگیزشی، احساسی، ادراکی و شناختی با توجه به برخی جنبه‌های محیطی که فرد در آن قرار گرفته است. بر همین اساس، نگرش یک فرد بیانگر شیوه تفکر، احساس و واکنش‌هایی است که وی نسبت به محیط اطراف خود (مثلاً نسبت به یک فروشگاه و یا محصول) دارد (هاو‌کینز و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۹۶). از نظر مفهومی، رفتارهای محیط‌زیستی؛ مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط‌زیست است که در یک طیف وسیع از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود (عقیلی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۳۷). در این چارچوب، نگرش و رفتار از طریق پرسشنامه با مقیاس ۳ طیفی (۱: کم، ۲: متوسط، ۳: زیاد) مورد سنجش قرار گرفت (جدول ۱). از آزمون t تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس برای تحلیل داده‌ها استفاده گردید. این پژوهش در مقاصد گردشگری ساحلی روستایی استان گیلان انجام شده، به همین دلیل علاوه بر گردشگران ساحلی، روستائینی که مقصد ساحلی در محدوده قانونی روستای آن‌ها واقع شده و همچنین کارشناسانی که اداره آن‌ها متولی این مقاصد می‌باشند، مورد مطالعه قرار گرفتند. سه جامعه آماری و حجم نمونه هر کدام به شرح زیر می‌باشد:

جامعه آماری اول، گردشگران استان گیلان می‌باشند که بر اساس آمار سازمان گردشگری استان گیلان بیش از ۲۰ میلیون نفر اعلام شده است. تعداد نمونه‌ها بر اساس روش نمونه‌گیری کوکران ۳۹۰ نفر تعیین و پرسشنامه‌ها در ۷ شهرستان گیلان توسط گردشگران تکمیل گردید. جامعه دوم، روستائیان می‌باشند. با توجه به این که هر یک از این ۱۰ مقصد گردشگری ساحلی در حریم قانونی یک روستا واقع شده‌اند، ساکنان همان ۱۰ روستا نیز مورد مطالعه قرار گرفتند. با توجه به سرشماری جمعیت سال ۱۳۹۰، جامعه آماری این ۱۰ روستا ۶۳۴۵ نفر می‌باشد. با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۶۵ نفر تعیین گردید. جامعه سوم، مدیران ادارات و کارشناسان مرتبط با ۱۰ مقصد گردشگری ساحلی می‌باشد. با مراجعه به این ادارات تعداد ۲۲ نفر پرسشنامه تکمیل کردند. این تعداد بر اساس تعداد کارشناسانی می‌باشد که وظایف امور مقصد ساحلی را بر عهده داشتند. سازمان‌های متولی این مقاصد ساحلی فرمانداری، بخشدار، دهیاری، شهرداری و بخش خصوصی می‌باشد.

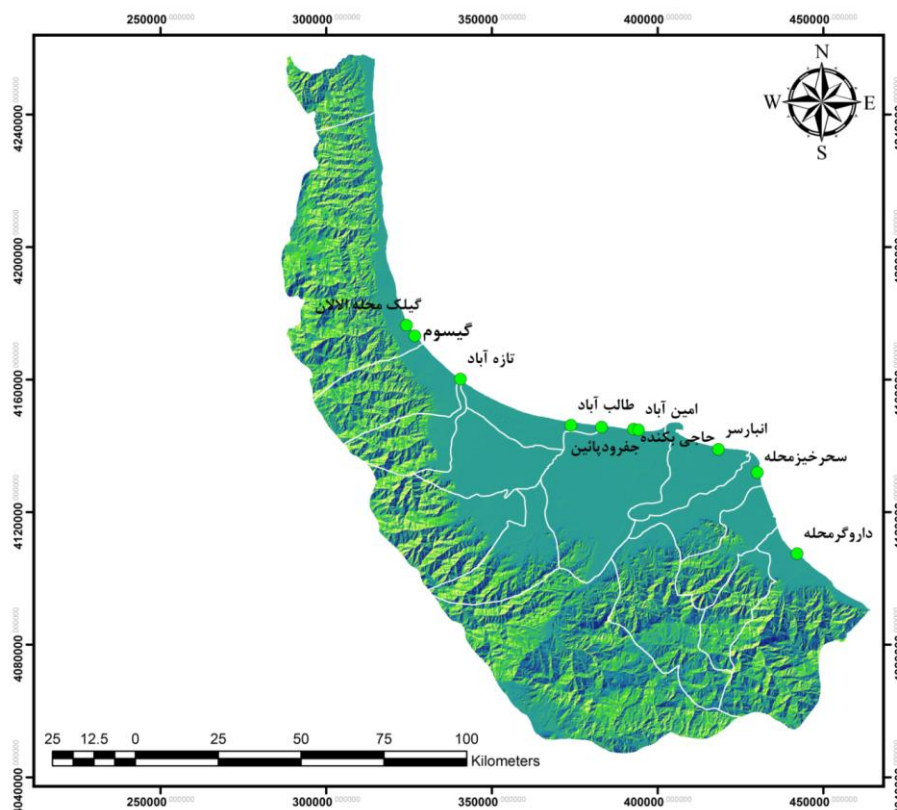
1. Allport

جدول ۱- گویه‌های سنجش فرهنگ محیط‌زیستی (نگرش و رفتار)

رفتار	نگرش
<ul style="list-style-type: none"> • ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله • ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون • جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله • جمع‌آوری زباله‌های دیگران • خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش • خودداری از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب • تذکر به افراد به خاطر شکستن شاخه درختان • تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت 	<ul style="list-style-type: none"> • دغدغه قطع درختان • دغدغه آلودگی رودخانه‌ها از زباله • دغدغه آلودگی سواحل از زباله • دغدغه آلودگی دریا از زباله • دغدغه کشته شدن حیوانات • دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها

(منبع: رمضان‌نژاد، ۱۳۹۵: ۲۰۰)

منطقه مورد مطالعه، استان گیلان می‌باشد که در شمال ایران و جنوب دریای خزر واقع شده است. این استان از شمال به دریای خزر، از جنوب به رشته کوه‌های البرز و استان‌های زنجان و قزوین، از غرب به استان اردبیل و کشور آذربایجان و از سوی شرق به استان مازندران متصل می‌باشد. استان گیلان با مساحتی در حدود ۱۴۰۰۰ کیلومتر مربع حدود ۰/۹ درصد از کل مساحت ایران را دربر گرفته و طول آن ۲۳۵ کیلومتر و عرض آن از ۲۵ تا ۱۰۵ کیلومتر متغیر می‌باشد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۸۲: ۳۷). رشته کوه‌های البرز با ارتفاع متوسط ۳۰۰۰ متر همانند دیواری در غرب و جنوب گیلان کشیده شده و این استان را از فلات ایران جدا می‌سازد. طول نوار ساحلی گیلان از آستارا تا چابک‌سر حدود ۳۱۵ کیلومتر برآورد شده است. کمترین فاصله کوه از دریا در حویق نزدیک به ۳ کیلومتر و بیشترین فاصله آن از دریا در امام‌زاده هاشم حدود ۵۰ کیلومتر است (خمامی‌زاده، ۱۳۷۶: ۱).

شکل ۲- پراکندگی فضایی مقاصد گردشگری ساحلی روستایی مورد مطالعه
(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

یافته‌های پژوهش

نگرش محیط‌زیستی از طریق ۶ گویه مورد سنجش قرار گرفت. نتایج به تفکیک جامعه آماری و به ترتیب بیشترین میانگین به شرح زیر می‌باشد:

گردشگران: دغدغه کشته شدن حیوانات، دغدغه آلودگی دریا، دغدغه آلودگی سواحل، دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها، دغدغه قطع درختان و دغدغه آلودگی رودخانه‌ها.

روستائیان: دغدغه کشته شدن حیوانات، دغدغه آلودگی سواحل، دغدغه آلودگی رودخانه‌ها، دغدغه آلودگی دریا، دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها و دغدغه قطع درختان.

کارشناسان: دغدغه آلودگی دریا، دغدغه آلودگی سواحل، دغدغه آلودگی رودخانه‌ها، دغدغه کشته شدن حیوانات، دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها و دغدغه قطع درختان.

جدول ۲- میانگین گویه‌های نگرش محیط‌زیستی به تفکیک جامعه آماری

رتبه	میانگین	گویه	جامعه
۵	۱/۶۸۹	دغدغه قطع درختان	گردشگران
۶	۱/۶۷۴	دغدغه آلودگی رودخانه‌ها	
۳	۱/۷۸۴	دغدغه آلودگی سواحل	
۲	۱/۷۸۷	دغدغه آلودگی دریا	
۱	۲/۲۵۱	دغدغه کشته شدن حیوانات	
۴	۱/۷۲۰	دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها	
۶	۱/۳۸۹	دغدغه قطع درختان	روستائیان
۳	۱/۸۰۲	دغدغه آلودگی رودخانه‌ها	
۲	۲/۰۱۶	دغدغه آلودگی ساحل	
۴	۱/۷۱۲	دغدغه آلودگی آب دریا	
۱	۲/۷۳۴	دغدغه کشته شدن حیوانات	
۵	۱/۵۷۳	دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها	
۶	۲/۵۳۳	دغدغه قطع درختان	کارشناسان سازمان
۳	۲/۷۶۱	دغدغه آلودگی رودخانه‌ها	
۲	۲/۷۶۶	دغدغه آلودگی سواحل	
۱	۲/۸۱۲	دغدغه آلودگی دریا	
۴	۲/۶۶۶	دغدغه کشته شدن حیوانات	
۵	۲/۶	دغدغه آتش‌سوزی جنگل‌ها	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

رفتار محیط‌زیستی گردشگران، روستائیان و کارشناسان از طریق ۹ گویه مورد سنجش قرار گرفت. نتایج به تفکیک جامعه آماری و به ترتیب بیشترین میانگین به شرح زیر می‌باشد:

گردشگران: خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش، ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله، جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله، تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت، جمع‌آوری زباله‌های دیگران، خودداری از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب، ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون، تذکر به افرادی به خاطر شکستن شاخه درختان.

روستائیان: خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش، تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت، جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله، تذکر به افرادی به خاطر شکستن شاخه درختان، ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون، خودداری

از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب، ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله و جمع‌آوری زباله‌های دیگران.

کارشناسان: خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش، جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله، ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون، ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله، خودداری از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب، تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت، تذکر به افرادی به خاطر شکستن شاخه درختان و جمع‌آوری زباله‌های دیگران.

جدول ۳- میانگین گویه‌های رفتار محیط‌زیستی به تفکیک جامعه آماری

رتبه	میانگین	گویه	جامعه
۲	۱/۶۰۵	ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله	دانشگران
۷	۰/۴۵۱	ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون	
۳	۰/۷۱۲	جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله	
۵	۰/۶۳۳	جمع‌آوری زباله‌های دیگران	
۱	۲/۰۲۳	خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش	
۶	۰/۴۵۹	خودداری از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب	
۸	۰/۳۷۹	تذکر به افراد به خاطر شکستن شاخه درختان	
۴	۰/۶۹۴	تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت	
۷	۰/۴۵	ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله	روستاییان
۵	۰/۴۶۲	ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون	
۳	۰/۶۲	جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله	
۸	۰/۳۹۷	جمع‌آوری زباله‌های دیگران	
۱	۱/۴۷۴	خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش	
۶	۰/۴۵۴	خودداری از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب	
۴	۰/۵۲۱	تذکر به افراد به خاطر شکستن شاخه درختان	
۲	۰/۶۳۴	تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت	
۴	۱/۴۲۲	ریختن زباله‌های ماشین در کیسه زباله	کارشناسان سازمانی
۳	۱/۶۰۹	ممانعت از پرت زباله توسط سرنشینان از ماشین به بیرون	
۲	۱/۹۳۱	جمع‌آوری زباله‌های خود و ریختن آن در سطل زباله	
۸	۰/۵۲۸	جمع‌آوری زباله‌های دیگران	
۱	۲/۳۲۱	خودداری از شکستن شاخه درختان برای روشن کردن آتش	
۵	۱/۲۶۱	خودداری از روشن کردن آتش بر روی زمین برای پخت کباب	
۷	۰/۷۸۲	تذکر به افراد به خاطر شکستن شاخه درختان	
۶	۱/۲۰۱	تذکر به افراد به خاطر ریختن زباله در طبیعت	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

برای بررسی تفاوت سطح میانگین نگرش و رفتار محیط‌زیستی (گردشگران، روستائیان و کارشناسان) از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. بر اساس نتایج جدول (۴)، ضریب F که برابر با ۱۵/۲۲۵ و سطح معناداری (sig) آن برابر با ۰/۰۰۰ که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین تفاوت معناداری بین نگرش سه نمونه وجود دارد. و همچنین تفاوت برای رفتار محیط‌زیستی با توجه به ضریب F و سطح معناداری ۰/۰۲۸ معنادار می‌باشد.

جدول ۴- تحلیل واریانس (ANOVA) فرهنگ محیط‌زیستی

سطح معناداری	F	مربع مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات		
۰/۰۰۰	۱۵/۲۲۵	۱/۴۳۴	۲	۲/۸۶۸	بین گروهی	نگرش
-	-	۰/۰۹۴	۷۷۴	۱/۴۱۳	درون گروهی	
-	-	-	۷۷۶	۴/۲۸	کل	
۰/۰۲۸	۴/۲۷۹	۱/۱۸۹	۲	۲/۳۷۷	بین گروهی	رفتار
-	-	۰/۲۷۸	۷۷۴	۵/۸۳۴	درون گروهی	
-	-	-	۷۷۶	۸/۲۱۱	کل	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

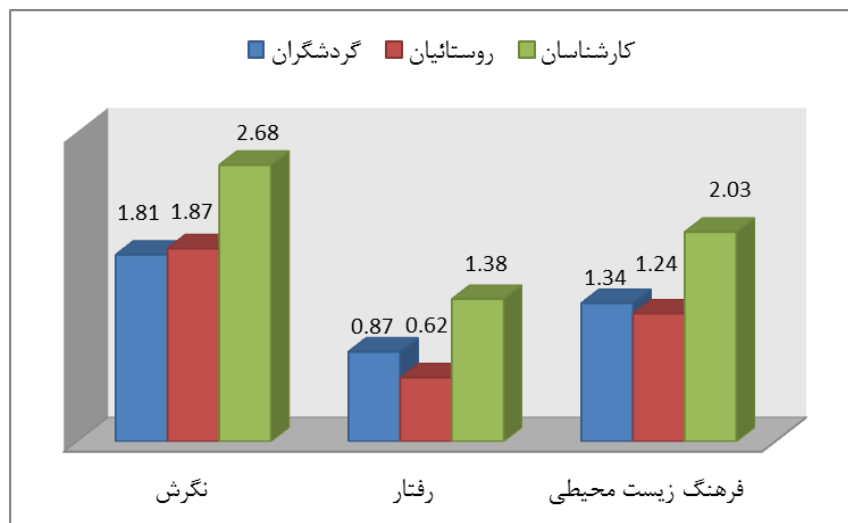
بعد از معنادار بودن آزمون (F)، و معنادار بودن تفاوت نگرش و رفتار بین سه گروه نمونه، برای فهم تفاوت میانگین‌ها از آزمون (Tukey) برای نمایش زیرگروه‌های همگن استفاده شد. بر اساس نتایج جدول (۵)، نگرش و رفتار به ۲ زیرگروه همگن تقسیم شده، در گروه اول هم برای نگرش و هم رفتار، میانگین فرهنگ محیط‌زیستی گردشگران و روستائیان در یک گروه قرار گرفته‌اند و با توجه به سطح معناداری آنها که بیشتر از ۰/۰۵ است، یعنی میانگین نگرش و رفتار گردشگران و روستائیان با یکدیگر تفاوت معناداری ندارند. و در گروه دوم هم کارشناسان قرار گرفته‌اند که نشان می‌دهد نگرش و رفتار محیط‌زیستی آنان نسبت به گردشگران و روستائیان جایگاه بهتری دارد.

جدول ۵- زیر گروه‌های همگن فرهنگ محیط‌زیستی

سطح معناداری	زیرگروه‌های همگن		جامعه	
	۲	۱		
۰/۹۵۱	-	۱/۸۱۷	گردشگران	نگرش
	-	۱/۸۷۱	روستائیان	
۱	۲/۶۸۹	-	کارشناسان	رفتار
۰/۶۳		۰/۶۲۶	گردشگران	
		۰/۸۷	روستائیان	
۰/۱۵۲	۱/۳۸۱		کارشناسان	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

نتایج شکل (۲)، میانگین نگرش، رفتار و فرهنگ محیط زیستی را به تفکیک جامعه آماری نشان می‌دهد. میانگین نگرش محیط زیستی گردشگران (۱/۸۱)، روستائیان (۱/۸۷) و کارشناسان (۲/۶۸) می‌باشد. بر این اساس بالاترین نگرش محیط زیستی را کارشناسان سازمانی دارا می‌باشند. میانگین رفتار محیط زیستی گردشگران (۰/۸۷)، روستائیان (۰/۶۲) و کارشناسان (۱/۳۸) می‌باشد. میانگین فرهنگ محیط زیستی (مجموع نگرش و رفتار) گردشگران (۱/۳۴)، روستائیان (۱/۲۴) و کارشناسان (۲/۰۳) می‌باشد. بنابراین کارشناسان از بالاترین میانگین برخوردار می‌باشند.

شکل ۲- میانگین فرهنگ محیط زیستی به تفکیک جامعه آماری
(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵)

نتیجه گیری

امروزه تخریب محیط زیست و منابع طبیعی به عنوان یک معضل جهانی، فکر برنامه ریزان و سیاست گذاران را به خود جلب نموده است، برای ایجاد تغییر و تحول به منظور جلوگیری از تخریب محیط زیست و منابع طبیعی تجدیدشونده یکی از عوامل تسریع کننده مهم، آموزش روش های حفاظت از محیط زیست به اقشار مختلف جامعه است، لذا این امر زمانی تحقق می یابد که روش های آموزش متناسب با میزان آگاهی منطبق با شرایط خاص، همراه با بازدهی و کارآیی معقول باشد (شبیری و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۵).

همسو با نتایج پژوهش های پیشین، نتایج این پژوهش نیز حاکی از سطح فرهنگ محیط زیستی پایین در جامعه است. با توجه به تعاریف مختلفی که از فرهنگ ارائه شده، تمامی عادات و رفتار انسان ها برگرفته از فرهنگ جامعه می باشد و افراد بر اساس معیارهای ارزشی جامعه رفتار خود را

تنظیم می‌کنند. بنابراین نگرش و رفتار جامعه نسبت به محیط‌زیست برگرفته از فرهنگ جامعه‌ای است که در آن زندگی می‌کند. اگر در فرهنگی احترام به محیط‌زیست جزئی از ارزش‌ها و باورهای جامعه گردد و جامعه احساس مسئولیت در قبال محیط‌زیست را در تک تک افراد خود نهادینه نماید به هنگام تماس با طبیعت، از رفتارهایی که منجر به آسیب‌رسانی به عرصه‌های زیستی گردد، اجتناب خواهند کرد، چون از فرهنگ جامعه آموخته‌اند که محیط‌زیست دارای ارزش است و برای تداوم حیات بشری ضروری است و برای نسل آینده نیز باید حفظ گردد. حال اگر رفتار ارزشی و فرهنگی جامعه‌ای نسبت به حفظ ارزش‌های محیطی در سطح پایینی باشد، افراد آن جامعه به هنگام تماس با طبیعت، رفتارهایی در جهت نابودی محیط‌زیست از خود نشان خواهند داد. در گذشته، در جامعه ما احترام به محیط‌زیست در نزد رهبران سیاسی، مذهبی و مردم وجود داشته، اما با گذشت زمان به مرور فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست رنگ باخته و همین امر موجب شده تا گردشگری زمینه‌ساز ایجاد ناپایداری در عرصه‌های محیط‌زیستی مقاصد گردشگری گردد. شایان ذکر است یکی از دلایل تضعیف فرهنگ در این ارتباط، نارسایی موجود در نظام آموزش و پرورش کشور است. آنچه که مشخص است در این نظام فرهنگ‌سازی و آموزش فرهنگ بین دانش‌آموزان صورت نمی‌گیرد. آموزش و پرورش از یک سو، به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با دانش‌آموزان دارد و از سوی دیگر، به دلیل این‌که برای فرهنگ‌پذیری و نفوذ فرهنگ حفاظت از محیط‌زیست در روح و کالبد انسان‌ها، آموزش در سنین پایین اثرگذاری بیشتری نسبت به سنین بالاتر دارد، باید نقش مهمی در این ارتباط بپذیرد. اگر این چرخه فرهنگ‌سازی به درستی از طریق آموزش و پرورش شکل گیرد، می‌توان به شکل‌گیری یک جامعه دوست‌دار محیط‌زیست در آینده نه چندان دور امیدوار بود که دیگر نیاز نخواهد بود برای حفظ محیط‌زیست در چنین جامعه‌ای تابلوی «عدم ریختن زباله در این مکان» نصب نمود.

استان گیلان با داشتن جاذبه‌های طبیعی و انسانی فراوان، مقصد گردشگری انبوه است و هر سال پذیرای میلیون‌ها گردشگر می‌باشد. حضور گردشگران انبوه در مناطق طبیعی همچون سواحل استان گیلان، محیط‌زیست را با مسائل مختلفی چون انباشت زباله در حاشیه جاده‌ها، رودخانه‌ها و سواحل مواجه ساخته که منجر به آلودگی منابع آب رودخانه‌ها و دریا شده است. همان‌گونه که انسان‌ها در زندگی شخصی خود به‌عنوان میزبان قبل از ورود میهمان و بعد از پایان میهمانی منزل خود را تمیز و آماده پذیرایی از آن‌ها می‌کند، در بحث گردشگری هم مقاصد گردشگری و مناطق گردشگرپذیر همچون خانه افراد آن جامعه است. لذا جامعه محلی به عنوان میزبان در مقابل میهمانان خود که گردشگران می‌باشند وظایفی بر عهده دارد از جمله آنها به ایجاد امکانات تفریحی و اقامتی، امنیت مسافران و در کل فراهم کردن شرایطی برای جلب رضایت گردشگران می‌توان

اشاره نمود. جدا از این گونه موارد جامعه محلی به عنوان میزبان باید محیط زیست طبیعی خود را نیز برای مسافران آماده کند به ویژه در ایام خاصی که حجم گردشگران انبوه می باشد (تعطیلات عید نوروز و ایام تابستان)، باید زباله ریخته شده در محیط زیست را جمع آوری نماید تا محیط دل نواز و مفرح برای گردشگران مهیا شود. علاوه بر پاک سازی محیط زیست قبل از ورود گردشگران نیاز است بعد از ترک گردشگران نیز محیط زیست خود را از زباله های ریخته شده توسط گردشگران پاک سازی نمایند. از جمله راهکارهای مناسب جهت ایجاد ظرفیت در جامعه محلی، بسیج شهروندان از طریق سازمان های مردم نهاد محیط زیستی است. نیاز است تعداد سازمان های مردم نهاد در این زمینه در استان افزایش یابند. تشکیل و فعالیت این نهادهای مردمی در جامعه نیاز به تسهیل دارد. در این زمینه دولت ها نقش مهمی بر عهده دارند، تا از طریق فراهم کردن بسترهای قانونی برای شکل گیری و فعالیت این نهادها، زمینه پیوستن دوست داران محیط زیست و مشارکت آنان با این نهادها را فراهم آورند تا در مقاصد گردشگری ساحلی به پاک سازی محیط زیست از زباله و همچنین به فرهنگ سازی در زمینه محیط زیست بین روستائیان و گردشگران اقدام کنند. با توجه به اینکه بیشتر روستاها در امتداد سواحل واقع شده اند و بیشترین آلودگی و تخریب محیط زیست در روستاها صورت می گیرد، توجه مدیریت در سطوح محلی به مدیریت محیط زیست به ویژه توسط شوراهای دهیاران می تواند یکی از اقدامات اساسی جهت حفاظت از محیط زیست باشد. آنچه که در عرصه مدیریت روستایی توسط شوراهای شاهد آن هستیم نوعی مدیریت سنتی است که رسالت خود را صرفاً محدود به همکاری با دولت در اجرای طرح های عمرانی و کالبدی و به خصوص حل و فصل اختلافات به وجود آمده بین روستائیان می داند. توسعه روستا نیازمند تغییر رسالت مدیریت روستایی است. سطوح مختلف مدیریت محلی باید به دنبال توسعه روستا باشند. لذا، مدیریت توسعه روستایی با جامع نگری به ابعاد مختلف توسعه روستایی (اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی) باید جایگزین مدیریت سنتی گردد. با حاکم شدن رسالت توسعه ای در مدیریت روستایی، در آن صورت مسائل محیط زیستی موجود در روستا مورد توجه شوراهای دهیاران قرار می گیرد و اقدام در جهت رفع آنها در دستور کار آنان قرار خواهد گرفت. آنچه که مشخص است شوراهای دهیاران به دلیل عدم برخورداری از توانایی و دانش در این زمینه؛ نیاز است آموزش و توانمندسازی آنان در دستور کار قرار گیرد و در خصوص مدیریت محیط زیست آموزش های لازم به آنان داده شود تا بتواند به مدیریت محیط زیست روستا بپردازند.

منابع

ادهمی، عبدالرضا و اکبرزاده، الهام (۱۳۹۰)، بررسی عوامل فرهنگی موثر بر حفظ محیط زیست شهر تهران (مطالعه موردی مناطق ۵ و ۱۸ تهران)، مجله تخصصی جامعه شناسی، ۱(۱): ۶۲-۳۷.

- اژدری، افسون (۱۳۸۲)، توسعه فرهنگی و محیط‌زیست، فصلنامه محیط‌زیست، ۳۹: ۲۹-۲۷.
- اصغری لقمجانی، صادق (۱۳۷۸)، مبنای حفاظت محیط‌زیست در اسلام، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- بهرام‌پور، مرضیه (۱۳۹۰)، دین، طبیعت و بحران محیط‌زیست، چاپ اول، اصفهان: انتشارات مانا.
- پتریانوف، ی. و (۱۳۶۴)، تکنولوژی و بحران محیط‌زیست، ترجمه: عبدالحسین آذرنگ، انتشارات امیر کبیر.
- پورنجف، عبدالحسین؛ عمارلویی، علی؛ ناصری‌فر، راضی؛ محمدی کلهر، ابراهیم و محمدی، حسین (۱۳۸۶)، بررسی وضعیت عوامل محیط‌زیستی در ارتباط با سلامت جامعه شهری ایلام، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ۳(۱۵): ۴۹-۵۴.
- تقی‌زاده انصاری، مصطفی (۱۳۷۴)، حقوق محیط‌زیست در ایران، انتشارات سمت.
- حیدری، رحیم (۱۳۸۷)، مبنای برنامه‌ریزی صنعت گردشگری، انتشارات سمت.
- خمامی‌زاده، جعفر (۱۳۷۶)، گیلان سرشار از سرسبزی نهایت، راهنمای زیارت و سیاحت در گیلان.
- رضوانی، نعیمه (۱۳۸۴)، بررسی رابطه بین دانش محیط‌زیستی و نگرش‌ها با رفتارهای محافظت از محیط، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- رمضان‌نژاد، یاسر (۱۳۹۵)، طراحی الگوی ظرفیت‌سازی نهادی توسعه پایدار گردشگری ساحلی (مورد موردی: سواحل روستایی استان گیلان)، رساله دکتری به راهنمایی: عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان (۱۳۸۲)، سالنامه آماری استان گیلان.
- شاکری، رضا (۱۳۸۳)، مطالعه و تدوین راهنمای ارزیابی پیامدهای محیط‌زیستی طرح‌های توسعه گردشگری، به راهنمایی: مجید مخدوم، جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده منابع طبیعی و علوم دریایی.
- شاهنوشی، مجتبی و عبداللهی، عظیم هالسادات (۱۳۸۶)، تحلیلی بر فرهنگ محیط‌زیستی مردم اصفهان و برخی از عوامل مؤثر بر آن، مجله پژوهش علوم انسانی دانشگاه اصفهان، ۲۳: ۳۴-۱۵.
- شبییری، سید محمد و عبداللهی، سهراب (۱۳۸۸)، مفاهیم و کاربردها و نظریه‌ها در آموزش محیط‌زیست، تهران: انتشارات پیام‌نور.
- شبییری، سید محمد؛ میبودی، حسین؛ ملکیپور، احمد و سرادیپور، عادل (۱۳۹۳)، ارزیابی و آماده‌سازی مربیان مهدکودک‌ها برای آموزش محیط‌زیست به کودکان (مطالعه موردی: شهرتهران)، دو فصلنامه علمی پژوهشی شناخت اجتماعی، سال سوم، ۵(۱): ۱۲۴-۱۱۴.
- صادقی، حسین و فتحی، مهدی (۱۳۸۸)، فرهنگ، توسعه پایدار و محیط‌زیست، ماهنامه مهندسی فرهنگی، ۳(۳): ۲۰-۸.
- صالحی، صادق و امام‌قلی، لقمان (۱۳۹۱)، مطالعه تجربی رابطه آگاهی و رفتارهای محیط‌زیستی (مطالعه مناطق شهری و روستایی شهرستان سمنان)، مطالعات اجتماعی ایران، ۱(۳): ۱۴۷-۱۲۱.
- صالحی، صادق و امام‌قلی، لقمان (۱۳۹۳)، سرمایه فرهنگی و نگرش و رفتارهای محیط‌زیستی (مطالعه موردی: استان کردستان)، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۲۸(۸): ۱۲۰-۹۱.

صالحی، صادق؛ سلیمانی، کریم و پازوکی‌نژاد، زهرا (۱۳۹۴)، بررسی نگرش و رفتار مسوولانه دانشجویان نسبت به محیط‌زیست (مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران)، *پژوهش‌های محیط‌زیست*، ۱(۶): ۲۶۵-۲۷۶.

عقبلی، سیدوحید؛ دلاور، علی و برادران، هانیه (۱۳۹۰)، بررسی دیدگاه‌های اساتید علوم اجتماعی نسبت به نقش رسانه (تلویزیون، ماهواره و اینترنت) در فرایند جهانی شدن با تاکید بر سیاست‌های فرهنگی ایران، *فرهنگ ارتباطات*، ۱(۱): ۶۰-۳۱.

فرجاد، محمد حسین (۱۳۷۶)، *اصول و مبانی جامعه شناسی*، انتشارات اساطیر.
قادر، زاهد (۱۳۸۲)، *اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی*، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

کنفرانس سازمان ملل درباره محیط‌زیست و توسعه (دستور کار ۲۱) (۱۳۷۷). ترجمه: حمید طراوتی و سید امیر ایافت، انتشارات سازمان حفاظت محیط‌زیست، چاپ اول.

منصوری، جواد (۱۳۷۴)، *فرهنگ استقلال و توسعه*، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، انتشارات وزارت امور خارجه.

میلر، جی تی (۱۳۸۲)، *زیستن در محیط‌زیست*، ترجمه: مجید مخدوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

نصیری، حسین (۱۳۷۹)، *توسعه پایدار چشم‌انداز جهان سوم*، تهران: انتشارات فرهنگ ادیشه، تهران.

ولایی، عیسی (۱۳۸۴)، *الگوهای رفتار با طبیعت (محیط‌زیست) از دیدگاه قرآن و سنت*، رشته علوم قرآن و احادیث، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات، پایان‌نامه دکتری، استاد راهنما دکتر محمد علی لسانی فشارکی.

هاو کینز، دل؛ بست، راجر و کانی، کنث (۱۳۸۵)، *رفتار مصرف‌کننده تدوین استراتژی بازاریابی*، ترجمه: احمد روستا و عطیه بطحایی، تهران: انتشارات سارگل.

همتی، زهرا و شبیری، سیدمحمد (۱۳۹۴)، *تحلیلی بر مولفه‌های ارتقای فرهنگ محیط‌زیستی مطالعه موردی: شهروندان شهر شیراز، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۴(۸): ۲۱۵-۱۹۷.

Allport, G., (1966). *Attitudes in the history of social psychology*. In: N. Warren; M. Jahoda, eds. Middlesex, England: Penguin, Harmondsworth.

Bell, S., (2007). *Landscape pattern of perception and process*, translated by Aminzadeh, Publication of Tehran University, Tehran.

Burke, L., Kura, Y., Kassem, K., et al., (2001). *Pilot analysis of global ecosystems: coastal ecosystems*. Washington, DC, USA: World Resources Institute.

CI, (2003). *Tourism and Biodiversity*, Mapping Tourism's Global Footprint, Conservation International and United Nations Environment Programme, Washington.

Craig-Smith, Stephen, J., (2005). *Global warming and tourism in Oceania*, in Cooper and Hall, *Oceania*, a Tourism Handbook, Channel View Publications, Clevedon, England.

Dobson, S. (Ed.), (2003). *Edited proceedings from the workshop "Policy Directions for Coastal Tourism"*. Burnaby, BC, Canada: Simon Fraser University.

- Newsome, D., Moore S.A., Dowling, R., (2001). *Natural area tourism, ecology impacts and management*, Channel view publications.
- Garrod, B. & Wilson, J. C. (Eds.), (2003). *Marine ecotourism: issues and experiences*. Sydney, Australia: Channel View Publications.
- Halpenny, E.A., (2006). *Environmental behaviour, place attachment and park visitation: a case study of visitors to Point Pelee National Park*. Ms.C. Thesis, Waterloo University.
- Kay, R. Alder, J., (2005). *Coastal Planning and Management*, This edition published in the Taylor & Francis e-Library.
- Lordkipanidze, M., (2002). *Enhancing Entrepreneurship in Rural Tourism for Sustainable Regional Development: The case of Söderslätt region, Sweden*, Published in 2002 by IIIIEE, Lund University, P.O. Box 196, S-221 00 LUND, Sweden, pp 787-798.
- Schumacher, I., (2013). *The endogenous formation of an environmental culture*. Working Paper, Business School, école polytechnique cenyer national de la recherche scientifique.
- Sharpley, R., (2008). *Tourism, Tourists and Society*, Elm Publications.
- UN Atlas of the Oceans., (2004). *Recreation and tourism*. United Nations Environment Programme. [Online] Available at: <http://www.oceansatlas.org>.
- UNEP, (2009). *Sustainable Coastal Tourism: An integrated planning and management approach*, www. Pap- thecoastcentre.org.
- UNWTO, (2012). *Yearbook of Tourism Statistics*. UNWTO publication. Available on: www.unwto.org.
- WWF, (2000). *Responsible Tourism in the Mediterranean: current threats and opportunities*, World Wide Fund for Nature, Rome.